

De enkelte kilders udseende og karakteristik

I dag er kilderne nydelige, smukt placeret i velfriserede parker eller langs behagelige villaveje og stier. De er inddæmmede, så området omkring dem er tørt og tilgængeligt. Kildeudmundingen er markant, måske kunstnerisk udført. Mølledammene er væk under asfalt og huse, de engang så heftige vandløb er tæmmede, lagt i rør eller ført i små afgrænsede bække.

Dette velfriserede udseende er resultatet af især udviklingen i det 20. århundrede, hvor byen voksede og ikke længere på grund af den tekniske udvikling havde brug for kilderne og møllerne.

I århundrederne fra middelalderen og frem fik byboerne og ejerne nogenlunde styr på de vigtigste og største af kilderne i byen, så de kunne bruges til brugsvand, tøjvask samt drivkraft til vandmøller, altså meget vigtige elementer i byens liv og velfærd.

Vi skal dog stadig huske på, at de fleste kilder og møller lå uden for selve det beboede område. I midten af 1700-tallet bemærker først Johan Christian Lange og derefter Erik Pontoppidan, at der ofte frembryder mange nye kilder, så man har svært ved at stoppe dem, hvilket også fortælles i 1832 omkring Klosterkilden.⁷ Områderne omkring kilder og vandløb var mange steder blød og vandrig jord, der færdedes dyr, kreaturer, heste og hunde i områderne, byens kloak-

På et nutidigt bykort med gader og de fleste bygninger er indsat placeringen af de kilder, møller, mølledamme samt vandløb, som er behandlet i denne bog. Med blå er angivet vandløb, mølledamme samt enkelte andre søer i byen.

K er kilder, M er møller.

K 1: Hellig Kors Kilde

K 2: Blegdamskilde

K 3: Højbrøndskilde

K 4: Maglekilde

K 5: Sankt Hans Kilde

K 6: Roars Kilde

K 7: Klosterkilden

K 8: Lovise Kilde

K 9: Sankt Gertruds Kilde

K 10: Sankt. Ibs Kilde

K 11: Rektorkilden

M 1: Vandhulsmøllen

M 2: Maglekilde Mølle

M 3: Sankt Mortens Mølle

M 4: Kapelsmøllen

M 5: Sankt Claras Mølle

M 6: Strandmøllen

M 7: Rimors Mølle

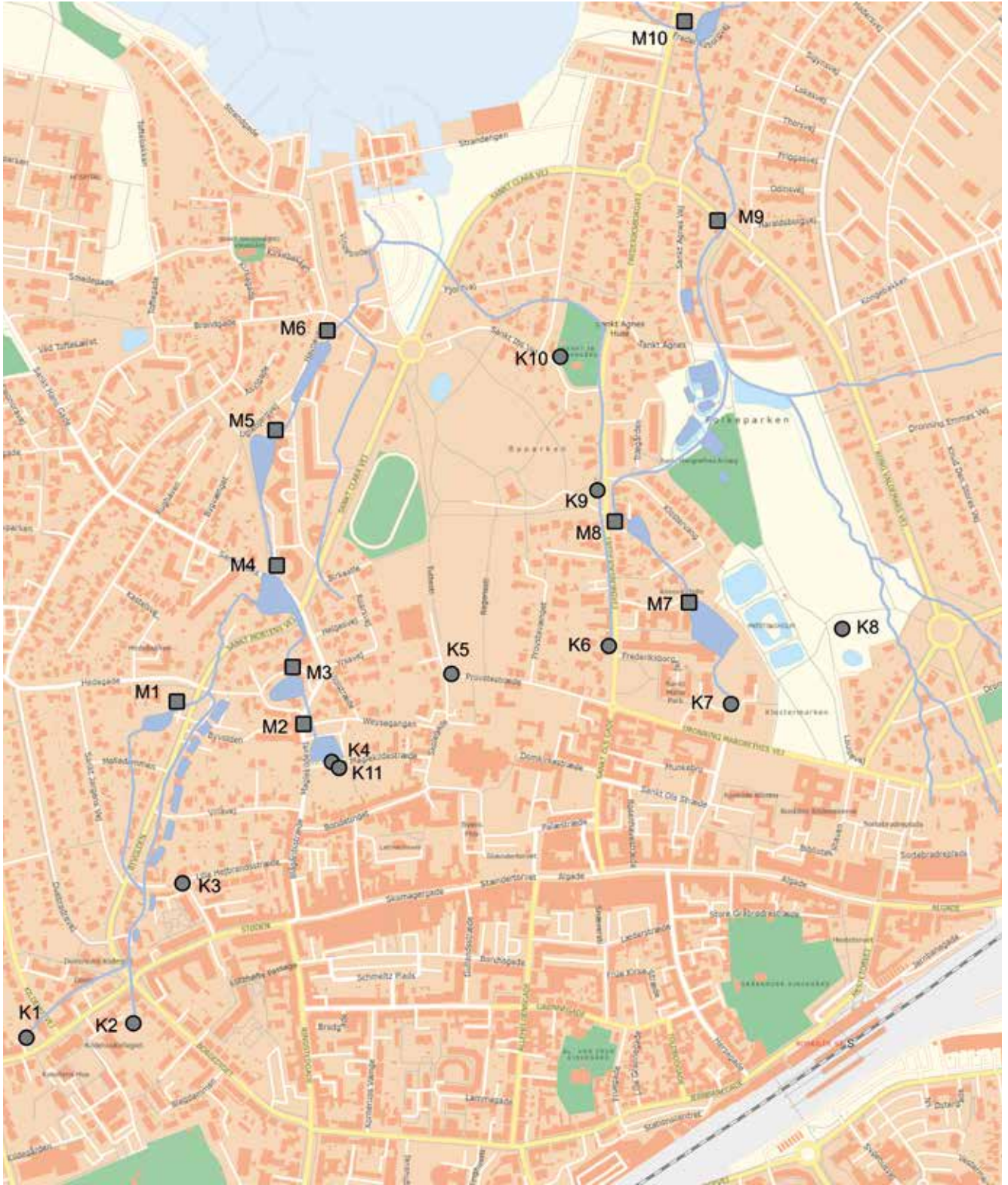
M 8: Kobbermøllen

M 9: Siegfreds Mølle

M 10: Haraldsborg Mølle

Kortet er tegnet af museumsinspektør Cille Krause

ROMU

og spildevand løb ofte de samme steder. Vi skal således ikke tænke kildevæld som ren idyl helt op til omkring år 1900.

Der er også bevaret flere klager over denne tilstand. I et anonymt indlæg i *Roskilde Avis* fra 1829 lyder det således:

"Maglekilde, der rimeligvis er den kilde, der af alle afgiver det største kvantum vand, trænger hårdt til forbedring: thi ikke tale om, at man ikkun med megen vanskelighed kan komme (formedelst en urimelig mængde urenlighed, i hvilken man let kan risikere at sætte både støvler og sko) til den hel mådelige kasse, som omgiver kilden, og hvor meget mere er ikke de stakkels tjenestepiger at beklage, som belæsset med åg og spande daglig må gøre denne gang efter vand. Desuden er det sted, hvor vandet tages med spande også hel dårligt anbragt, og vanskelig er det at komme dertil for at få vand. Men hvad man hellere måtte ønske at kunne undlade, er: det afskyeligt væmmelige svineri (rigtignok menneskeligt svineri) hvormed denne kildes kasses søndre og østre sider er beplantede i linie en front (foran). At disse sager afgiver væske, ligesom der også med samme er fulgt væske, dette er ganske naturligt, som og at disse samtlige væsker filtrerte gennem jorden, blande sig med vandbeholdningen i selve kassen, og vil vist nok næppe for hvem der ved det, være noget behageligt krydderi".⁸

Virksomhederne her og byens styre reagerede åbenbart hurtigt på denne udbredte klage, men klagen giver nok et rimeligt retvisende billede af kilder og møller endnu langt op i det 19. århundrede. *Roskilde Avis* tegner også i 1830 et negativt billede af vandløbene nedad mod fjorden: her samlede sig allehånde urenheder, som også afgav en ubehagelig lugt.⁹

Et af de vigtigste kort til kendskab om Roskilde i tidligere tider er Troniers Grundtegnning over Roskilde Købstad fra 1845. Her ser vi den lille købstad stort set omkring Algade og Skomagergade med nogle sidegader. Der er meget store tomme arealer rundt om. Alle navne på kortet er samtidens navne. Med blåt er angivet mølledamme, vandløb og enkelte andre søer.

K er kilder, M er møller.

K 1: Hellig Kors Kilde

K 2: Blegdamskilde

K 3: Højbrøndskilde

K 4: Maglekilde

K 5: Sankt Hans Kilde

K 6: Roars Kilde

K 7: Klosterkilden

K 8: Lovise Kilde

K 9: Sankt Gertruds Kilde

K 10: Sankt. Ibs Kilde

K 11: Rektorkilden

M 1: Vandhulsmøllen

M 2: Maglekilde Mølle

M 3: Sankt Mortens Mølle

M 4: Kapelsmøllen

M 5: Sankt Claras Mølle

M 6: Strandmøllen

M 7: Rimors Mølle

M 8: Kobbermøllen

M 9: Siegfreds Mølle

M 10: Haraldsborg Mølle

Kortet er tegnet af museumsinspektør Cille Krause

ROMU

I det følgende vil vi tegne et billede af denne udvikling og af kildernes og møllerne betydning.

Vi starter med at redegøre for de tre helligkilder og derefter de to store kilder, som igennem deres vældige vandmængder dannede udgangspunkt for de vigtigste industrier. Ud over disse vigtige kilder vil vi undersøge de eksisterende mindre kilder for så at slutte af med de forsvundne kilder, for så vidt som de er omtalt tidligere.